

Date
 14 September 2021

Our reference
 KG/14/09/21

**До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01
 Національного університету «Одеська юридична академія»
 61009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23**

Відгук офіційного опонента, кандидата юридичних наук, асистент-професора кафедри транскордонних правових досліджень Університету Гронінгена (Нідерланди) на дисертацію Батана Юрія Дмитровича «Превентивний механізм сучасного права», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Призначення права, його функціональна характеристика, а також зміст і структура правового впливу є одними з центральних тем правової теорії. Вони також мають яскраво виражене філософсько-правове забарвлення, адже досліджувати призначення права неодмінно означає конструювати його сутність, виявляти чому люди взагалі потребують права, і що це означає, коли суспільство *має* право. З-поміж різноманіття теорій щодо правової телеології, ідея превентивного призначення права є однією з центральних. Відповідно до цієї теорії у нас є потреба в праві як в інструменті запобігання чомусь небажаному, що неодмінно супроводжує соціальне життя. Чого саме ми не бажаємо і чому саме ми намагаємося запобігти за допомогою права може варіюватися від суспільства до суспільства і від епохи до епохи, однак незмінним лишається бачення права як превентивного механізму.

Дисертація Ю. Д. Батана є зразком теоретико-правової розвідки превентивного призначення права. Актуальність такої розвідки пов'язана не лише з теорією права, але й з цілком конкретними викликами, які стоять перед сучасними правовими системами, в тому числі українською. Як нам зорієнтувати превентивний потенціал права так, щоби гарантувати повагу до прав людини? Як зміцнити превентивний механізм правового впливу, аби не допустити втрати правовою системою своєї ефективності? Зрештою, що

саме слід зробити на нормативному й інституційному рівнях функціонування української правової системи, щоби її превентивна дія набула більш повного та гармонійного втілення?

Ці питання, які є центральними для дисертаційного дослідження Ю. Д. Батана, яскраво демонструють його теоретичну й практичну нагальність та актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в контексті тем фундаментальних наукових досліджень «Теорія кримінальної законотворчості: концептуальні основи» (ДРН 0115U002494), яке здійснювалось у 2015–2017 рр., та «Євроінтеграційна кримінально-правова політика України» (ДРН 0118U003677), яке здійснювалось у 2018–2020 рр., теми наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (ДРН 0116U001842) на 2016–2020 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження Ю. Д. Батана базоване на широкому спектрі філософсько-правових, загальнотеоретичних та галузевих робіт. З-поміж майже чотирьох сотень джерел, використаних у дослідженні, ключовими є роботи вітчизняних дослідників: М. В. Афанасьєвої, В. В. Дудченко, А. А. Єзерова, М. І. Козюбри, А. Г. Матвєєвої, Ю. М. Оборотова, М. П. Орзіха, С. П. Погреб'янка, П. М. Рабіновича, М. В. Савчина, О. О. Уварової, С. В. Шевчука, а також класиків філософії та теорії права минулого й сучасності: Філіпа Алстона, Пола Бермана, Ганса Кельзена, Джона Стюарта Мілля, Джозефа Раза, Фредеріка Шауера.

Назагал, можна констатувати належну джерельну базу дослідження й солідну роботу автора дисертації з першоджерелами та нормативно-правовими актами України й зарубіжних країн.

Методологічна база дослідження. Дисертація базована на продуманій та належним чином застосованій методології. Автор декларує поєднання класичної, неklasичної та постнеklasичної методологічних парадигм, і хоча в мене є деякі застороги щодо цього (див. нижче, в секції щодо зауважень до змісту дисертації), назагал Ю. Д. Батан демонструє глибоке розуміння методології сучасної юриспруденції. Зокрема, звертає на себе увагу застосування різноманітних методів інтерпретації права у підрозділі 2.2, де також доцільно й послідовно застосовано порівняльно-правову

методологію. Застосування системного методу при аналізі превентивного механізму сучасного права також заслуговує на схвалення.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації. Дослідження Ю. Д. Батана містить низку положень, що просувають загальнотеоретичну й галузеву юриспруденцію в розумінні суті, змісту й структури превенції як аспекту сучасного права.

Зокрема, заслуговує на всіляку підтримку системне представлення превенції у дисертації та авторський висновок, що превентивне призначення права є «динамічною системою взятої в єдності впорядкованої цілісної сукупності взаємопов'язаних юридичних засобів, способів і процедур, застосовуваних учасниками суспільних відносин, уповноваженими на це регуляторами, що втілюють прагнення до досягнення [верховенства права], антропоцентризму, конституціоналізму, [належного врядування], сталого розвитку тощо, і спрямованих на виявлення, усунення, зменшення рівня й масштабів або пом'якшення впливу детермінант порушень прав людини» (с. 198). Динамізм і структурованість правового впливу, зокрема в контексті реалізації правом свого превентивного потенціалу, є очевидним кроком уперед в осмисленні телеологічної та функціональної характеристики права.

Наскрізне застосування телеологічного підходу в дисертації також дозволило автору запропонувати низку інших важливих новел, як-от

розробку превентивно-телеологічної класифікації суб'єктів права й правових інститутів, які, залежно від функціональності, поділяються на ідейні, нормотворчі, правосприйальні та контрольні-наглядові (с. 200–201);

переосмислення структури та змісту правового впливу як такого, що неодмінно включає телеологічний елемент, який, своєю чергою, транслюється в нормативну й суб'єктну площини;

просування ієрархічного бачення правової телеології, коли «запобігання порушенням прав і свобод людини є метою сучасного правового впливу», що набуває своє конкретизації й нормативно-інституційного втілення в такий спосіб, що «усі правові системи, наявні в них галузі, підгалузі, інститути, субінститути й навіть окремі правові норми мають власну, здебільшого більш вузьку й однорідну, превентивну мету, яка зазвичай визначається предметом правового впливу відповідної галузі права та цілями (призначенням) її існування» (с. 199);

представлення ефективності превентивного механізму сучасного права як «динамічної оцінної квантифіковуваної властивості, спрямованої на усунення детермінант порушень прав людини, вимірювана завдяки соціологічним показникам (індикаторам) і пізнавана у темпоральному, галузевому, суб'єктному й/або просторовому зіставленні (порівнянні) за умов мінімізації людських, матеріальних і часових ресурсів» (с. 203), хоча у мене й виникає питання як властивість може бути спрямована на щось.

Назагал, варто підкреслити, що дисертація Ю. Д. Батана є багатою на важливі й доцільні новації, як теоретичні, так і практичні, і що вони дійсно дозволяють поглибити наше уявлення про превентивну дію сучасного права.

Практичне значення одержаних результатів виражається, серед іншого, в низці конкретних рекомендацій, законодавчих пропозицій, а також освітніх інновацій, пропонованих у дисертації. Особливо варто підкреслити значення роботи для нормотворення – для удосконалення Конституції України, законодавства, спрямованого на запобігання порушенням прав людини, а також у роботі органів публічної влади для вдосконалення шляхів протидії та превенції правопорушень й порушень прав людини.

Структура та зміст дисертації. Дисертація має логічну, чітку та послідовну структуру, що належним чином відображає її зміст та ключові положення. Перший розділ, присвячений феномену й поняттю превенції та його місцю в сучасному праві, містить детальне обговорення сучасного стану досліджень щодо превентивного призначення права та його превентивного механізму, з акцентом на кримінально-правовій, кримінологічній, конституційно-правовій та цивільно-правовій літературі. Цей розділ також пропонує детальне викладення методологічних принципів і підходів дослідження превентивного механізму права, а також його структурування відповідно до суб'єктного, нормативного, інституційного, цільового тощо вимірів.

Другий розділ фокусує увагу на згаданих структурних елементах. Зокрема, тут ідеться про превентивне призначення права й співвідношення превенції з функціями права. Автор захищає дуалістичне бачення мети правового впливу, яка має «два боки: з одного (позитивного) – сприяння, заохочення, спонукання до корисної поведінки; з другого (негативного) – запобігання шкідливим явищам і діям» (с. 78). На цій основі Ю. Д. Батан робить висновок, що «*призначення права полягає, наприклад, у запобіганні соціальним конфліктам, а вже його шляхами (функціями, напрямками) є встановлення прав*

й обов'язків (регулятивна функція), оголошення певної поведінки неправомірною та встановлення певних санкцій за неї (охоронна функція) тощо» (с. 80, курсив в оригіналі). Як буде показано нижче, ця теза є дещо сумнівною. Далі автор розкриває нормативний вимір превентивного механізму сучасного права, що супроводжується скрупульозним аналізом низки нормативно-правових актів України й іноземних країн. Суб'єктно-інституційний аналіз превенції надано в наступному підрозділі.

Останній розділ, що має назву «Концептуально-динамічний елемент превентивного механізму права», присвячений верховенству права як основі превентивного механізму права, а також питанням вимірювання ефективності цього механізму. Цей розділ пропонує чимало цікавих теоретико-правових новел щодо ролі верховенства права, деякі з яких, утім, можуть бути піддані критиці, як зазначено нижче. Видається також, що поєднання проблематики верховенства права й вимірювання ефективності превентивного механізму права в одному розділі є дещо сумнівним, адже ці теми є доволі віддаленими одна від одної.

Апробація результатів роботи та публікації. Дисертаційне дослідження Ю. Д. Батана має дуже вражаючу апробацію на різноманітних наукових форумах, зокрема: міжнародних науково-практичних конференціях: «Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України (IX Тодиківські читання)» (4–5 листопада 2016 р., м. Харків); «Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм (X Тодиківські читання)» (27–28 жовтня 2017 р., м. Харків); «Правове життя сучасної України» (17 вересня 2018 р., 17 травня 2019 р., 15 травня 2020 р., м. Одеса); «Верховенство права та місцеве самоврядування» (10–11 червня 2016 р., м. Київ); Міжнародному конгресі європейського права (21–22 квітня 2017 р., м. Одеса) тощо.

Так само вражаючим є авторський доробок у формі публікацій, яких аж 27, у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях України (з них 1 у співавторстві), 1 стаття в зарубіжному науковому виданні, підрозділи у 2 монографіях тощо.

Питання та зауваження за змістом дисертації. Незважаючи на високу якість представленого дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на окремі його аспекти, які видаються недостатньо обґрунтованими або такими, що вимагають додаткових роз'яснень.

1. Насамперед, я бачу певні проблеми з авторським розумінням превенції як фундаментальної мети й базової функції сучасного права. Побіжний огляд теоретичних концепцій телеології права в першому розділі не дозволяє зрозуміти, з чого власне автор робить висновок про те, що попередження правопорушень і порушень прав людини є метою права як такого, а отже функцією всіх його інституційних і нормативних складових. Ця теза жодним чином не обґрунтована, й виглядає, ніби автор просто аксіоматично її приймає, хоча вона фігурує у висновках, а отже мала б бути аргументована (у п. 5 висновків читаємо: «Превентивне спрямування має не лише охоронна, а будь-яка інша функція права. Призначення права полягає у запобіганні шкідливим явищам і діям, а вже його шляхами (функціями, напрямками) є встановлення прав й обов'язків (регулятивна функція), оголошення певної поведінки неправомірною та встановлення певних санкцій за неї (охоронна функція) тощо»). Існує чимало альтернативних телеологічних характеристик права, які автор не розглядає й не порівнює їхні недоліки та переваги. Найбільш популярна на сьогодні телеологічна концепція права полягає в тому, що право насамперед є інструментом оптимізації практичних міркувань щодо планування щоденного життя людей. Іншими словами, ми маємо право тому що воно надає нам інструкції щодо того, що нам робити, аби досягти тієї чи іншої бажаної мети.¹ Скажімо, я бажаю скласти заповіт. Я відкриваю Цивільний Кодекс з тим, щоби з'ясувати, що саме, в який спосіб і в якій послідовності я маю зробити, щоби мій заповіт мав юридичні наслідки. Право в цьому контексті слугує дороговказом. Воно дає мені відповідь на питання «Що я маю робити?». Мені доволі неочевидно, як ця базова мета права – надавати людям інструкції щодо досягнення

---

¹ Див., наприклад: Stefano Bertea and George Pavlakos, eds., *New Essays on the Normativity of Law*, Law and Practical Reason, v. 3 (Portland: Hart Publishing, 2011); George C. Christie, *Law, Norms, and Authority* (London: Duckworth, 1982); Ronald Dworkin, 'Model of Rules I', in *Taking Rights Seriously* (London: Duckworth, 1977), 29–64; David Enoch, 'Reason-Giving and the Law', in *Oxford Studies in Philosophy of Law*, ed. Leslie Green and Brian Leiter, vol. 1 (New York: Oxford University Press, 2011), 1–38; Lon L. Fuller, 'Human Interaction and the Law', in *The Principles of Social Order: Selected Essays of Lon L. Fuller*, ed. Kenneth I. Winston, Rev. ed (Portland, Or.: Hart Publishing, 2001), 231–66; Noam Gur, *Legal Directives and Practical Reasons* (Oxford: Oxford University Press, 2018); Herbert L. A. Hart, *The Concept of Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 1994); Andrei Marmor, *Positive Law and Objective Values* (Oxford: Clarendon Press, 2005); Gerald J. Postema, 'Custom, Normative Practice, and the Law', *Duke Law Journal* 62, no. 3 (2012): 707–38; Joseph Raz, *Practical Reason and Norms*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 1999); Joseph Raz, 'The Functions of Law', in *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 2009), 163–79; Veronica Rodriguez-Blanco, *Law and Authority under the Guise of the Good* (Oxford: Hart Publishing, 2016); Frederick F. Schauer, *Playing by the Rules: A Philosophical Examination of Rule-Based Decision-Making in Law and in Life* (New York: Oxford University Press, 1991); Scott Shapiro, *Legality* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011).

певних правових результатів – раптом стає превентивною. У чому тут полягає превенція? Що превентивного в більшості інших правових правил, які надають людям владу самостійно змінювати власне правове становище?

Думаю, проблема тут полягає в тому, що незважаючи на побіжне обговорення тематики механізму правового впливу й правової нормативності, автор дисертації недостатньо уваги приділяє цим концептам. Із дисертації випливає, ніби нормативність права має, у найбільш фундаментальному вимірі, насамперед обмежувальну роль: що би право не казало нам робити, воно це робить з тим, аби попередити ситуацію, в якій ми робимо щось не те. Мені видається, це надзвичайно вузьке розуміння правової нормативності, оскільки право не лише обмежує й попереджує, воно також надає нам права й повноваження, уможливорює досягнення тих результатів, яких неможливо досягнути інакше. Зводячи мету права до превенції, автор, як на мене, викривляє всю багатогранність правової нормативності. Це ніби як казати що мовні правила існують не стільки для того, щоб ми могли успішно комунікувати, скільки для того, щоб ми не робили помилок.

2. Моє наступне зауваження тісно пов'язане з попереднім. Центральним прикладом превенції, якому також приділяється багато уваги в першому розділі дисертації, є, очевидно, кримінально-правова превенція, або ж, ширше кажучи, превенція правопорушень загалом. Мене дивує, що автор дисертації зовсім не приділив уваги критичним підходам до кримінального права, особливо з урахуванням того, що ним задекларовано застосування неklasичної дослідницької методології. Ідея цих підходів полягає в тому, що злочини, як і правопорушення в цілому, не існують самі собою, окремо від правил. За словами Ганса Кельзена, не існує *mala in se* – протиправного діяння як такого, оскільки будь-яке правопорушення конструється й стає частиною реальності тільки через реальність правових правил; де немає правила, там не може бути і його порушення.² Право *конструює* ті самі дії, які воно забороняє. «Убивство» існує лише як конструйоване через моральні й правові норми, без яких воно позбавлене сенсу. У цьому немає нічого містичного: аби щось заборонити або

---

² «From a merely juristic point of view, the delict is no “violation of law”— the specific mode of existence of the legal norm, its validity, is in no way endangered by the delict. Nor is the delict, from a juristic point of view, “contrary to law” or a “negation” of law; for the jurist, the *delict is a condition determined by law*». Hans Kelsen, *General Theory of Law and State*, trans. Anders Wedberg (Cambridge: Harvard University Press, 1946), 53.

попередити, це *щось* має бути якось визначено, йому має бути надано нормативного сенсу. Акт визначення, надання нормативного сенсу, власне, створює те *щось*, яке стає предметом правила. У цьому сенсі авторський аргумент виглядає циклічним, оскільки, наприклад, виходить, що Правила дорожнього руху існують, щоби попередити... Порухення правил дорожнього руху? Це стосується не лише кримінального права, але й будь-якої частини права, якій можна приписати превентивну функцію. Мабуть автор погодився б із твердженням, що наприклад правила парламентської процедури існують, в тому числі, задля попередження неякісної правотворчості. Однак саме існування цієї «неякісної правотворчості», а так само її сенс, є усього лише тінню правил парламентської процедури, в тому сенсі, що подібна неякісна правотворчість не існує сама собою, а лише як наслідок існування процедури.

Таким чином, заборонні правила, яким найчастіше приписують превентивну роль, конструюють те, що вони покликані попереджувати. То як тоді нам розуміти превентивне призначення права, з урахуванням того, що те, що воно має попереджувати, в більшості випадків є наслідком існування права як такого?

3. Досить дивним і непослідовним виглядає повсюдне пряме або контекстуальне ототожнення превенції правопорушень і превенції порушень прав людини, особливо з урахуванням того, що це ототожнення жодним чином не пояснене в дисертації. Наприклад, у новизні читаємо: «превенція є не підфункцією або функцією, а головним (кінцевим) призначенням об'єктивного права, що полягає у виявленні, усуненні, зменшенні рівня й масштабів або пом'якшенні впливу детермінант порушень прав людини» (с. 9). Так само, на с. 54 бачимо таке судження: «запобігання (превенція) – це виявлення, а також усунення (ліквідація), зменшення рівня (зниження) й/або масштабів (обмеження) або пом'якшення впливу детермінант (причин і умов) несприятливих явищ і процесів, у цій дисертації такими визнаються порушення прав людини». При цьому актуальність теми дисертаційного дослідження автор обґрунтовує, з-поміж іншого, «відсутністю [...] в Україні державних концепцій і програм профілактики правопорушень, а також відсутністю в більшості нормативних актів вказівки на цілі їхнього ухвалення» (с. 5). При цьому значна частина дисертації присвячена різноманітним розвідкам у царині профілактики та превенції правопорушень. Найбільш пряме контекстуальне ототожнення превенції правопорушень і превенції порушень прав людини бачимо на с. 50, де автор пише:

Нормотворчою профілактикою є виявлення й усунення детермінант (причин й умов) порушення прав людини під час конструювання правових норм. Нормотворчу профілактику можна назвати реалізовуваним на нормотворчій стадії нормативним елементом ПМСП. *Ідейною профілактикою* є усунення детермінант порушень прав людини під час освітньовиховних заходів. А правосприйальна та контрольна-наглядова діяльність, здійснювана на підставі норм і принципів права, не пов'язана з нормотворенням, але, зокрема, пов'язана зі вчиненням конкретного порушення прав людини (від виявлення такого порушення до притягнення до відповідальності), з метою виявлення причин й умов конкретного порушення та усунення детермінант подальших правопорушень, є *нормозастосуванням*.

З цим пов'язано кілька проблем. По-перше, очевидно, правопорушення і порушення прав людини є зовсім різними поняттями, і їх не можна просто ставити в один логічний ряд. Права людини – це політико-правові «козири», які ми маємо як інструменти протидії владній сваволі. Сам концепт прав людини передбачає владну нерівність: порушити права людини може лише хтось, хто має владу. Права людини може порушити посадовець, поліцейський, держава в цілому. Однак один громадянин не може порушити права людини іншого громадянина, оскільки вони не перебувають у нерівних відносинах. Владна нерівність є фундаментальною передумовою прав людини як захисних механізмів проти сваволі. В утопічному світі абсолютного егалітаризму в правах людини просто немає потреби. Громадянин А не може порушити права громадянина Б, це просто некоректне вживання ідеї прав людини. Однак, очевидно, громадянин А може скоїти правопорушення щодо громадянина Б.

Однак на цьому відмінності не вичерпуються. Правопорушення і порушення прав людини існують в різних площинах правової реальності. Порушення посадовцем моїх прав може не бути як таким правопорушенням відповідно до правової системи, в якій цей посадовець оперує. Його дії, втім, можуть розглядатись як порушення прав людини з точки зору міжнародного права, але тоді це буде не правопорушенням, яке здійснив особисто посадовець, а невиконання державою в його особі взятих на себе зобов'язань.

Ну і наостанок, мені незрозуміло як саме автор співвідносить превенцію правопорушень і превенцію порушень прав людини в контексті функціонально-телеологічного бачення права. Якщо я правильно слідую логіці автора (яка є особливо помітною в підрозділі 3.2., присвяченому вимірюванню ефективності механізму

правового впливу), то невдача попередити правопорушення є автоматично порушенням прав людини, що є нонсенсом. І якщо повернутися до мого попереднього зауваження і взяти до уваги, що порушення права є просто неминучим наслідком його існування, то виходить що сам факт існування права є причиною порушень прав людини? Така логіка є проблемною, однак судячи з усього, вона імпліцитно присутня в дисертації.

4. Моє останнє зауваження стосується некритичного ставлення автора до правової превенції як такої, особливо з урахуванням того, що дисертація обговорює також, у третьому розділі, верховенство права. Це жодним чином не є новиною, що доволі часто найбільш масові порушення прав людини й найбільш зухвале нехтування верховенством права здійснюються як раз у руслі превенції. Класичне «затягування гайкою», яке веде до обмеження індивідуальних свобод, знецінення належної процедури тощо є нічим іншим як реалізацією превентивної функції права. Поміщення біженців у клітки й обмеження права пересування, поєднане з постійним наглядом, здійснюється під гаслами превенції. Обмеження діяльності незалежних ЗМІ як «іноземних агентів» здійснюється під гаслами превенції. Узурпація допоміжним органом при президенті країни функції суду, з арештом рахунків й обмеженням права пересування, здійснюється під гаслами превенції. Усе це реалізується за допомогою права, в правовій формі, через правові інститути. Дивно, в цьому сенсі, що автор не обговорює меж превентивності права, хоча, видається, відсутність такого обговорення є наслідком переоцінення превенції як мети права. Бо якщо це мета права, то як вона може бути обмежена правовими ж засобами?

У цьому контексті цікаво, що на с. 168 автор звертається до робіт одного з живих класиків філософії права загалом і теорії верховенства права зокрема, Джозефа Раза, однак жодним чином не згадує одну з центральних його тез:

Верховенство права є по суті негативною цінністю. Право неодмінно створює значну небезпеку свавільного застосування влади – верховенство права створене, щоби мінімізувати небезпеку, породжену самим правом. [...] Таким чином, верховенство права є негативною цінністю у двох сенсах: його дотримання не створює жодних благ, окрім як попередження зла, і зло, яке в такий спосіб попереджається, є злом, що може бути породжене лише самим правом.³

---

³ Joseph Raz, 'The Rule of Law and Its Virtue', in *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*, 2nd ed. (New York: Oxford University Press, 2009), 224.

Я думаю, що це критично важлива думка. Превенція як така не може бути метою сама собою, й автору слід було більш критично осмислити її в контексті доктрини верховенства права. Звісно, автор може сказати на свій захист, що право як таке не може нести загрози, тільки закони можуть («концепція [верховенства права] є частиною [превентивного механізму сучасного права] з огляду на превенцію зловживання позитивними законами (верховенством закону)» – с. 202). Адже Ю. Д. Батан послідовно критично ставиться до правового позитивізму, відповідно до якого не існує жодного іншого права окрім конкретних правових порядків (с. 19, 40, 53, 80, 85–86, 103). Утім варто звернути увагу автора на те, що верховенство права є позитивістською ідеєю.

Загальний висновок по дисертації. Проте, висловлені зауваження переважно носять характер запрошення до дискусії упродовж публічного захисту роботи і не змінюють загалом позитивної оцінки дисертаційного дослідження Ю. Д. Батана, яке є завершеною самостійною науковою працею в галузі правознавства та володіє рисами наукової новизни й практичної значущості.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, стисло відтворюючи її основні положення та висновки. Дисертаційна робота Ю. Д. Батана за своїм змістом відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Викладене вище дозволяє зробити висновок, що за змістом і науковою новизною дисертація Юрія Дмитровича Батана «Превентивний механізм сучасного права» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, із змінами, внесеними згідно з Постановою № 656 від 19.08.2015 р. та подальшими змінами, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit Rechtsgeleerdheid

Костянтин Валерійович Горобець

кандидат юридичних наук,
асистент-професор кафедри транскордонних
правових досліджень Університету Гронінгена
(Нідерланди)

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Khorobets".